

Weerbaarheidstraining en een licht verstandelijke beperking

‘Is er iets mis met mij?
Mensen zeggen van wel , maar ik zie het niet.’

Naam student: Jolijn Maathuis
Studentnummer: S1025556
VOE-code: HSK3AFS-BV4-13
Naam begeleider: Thomas Scheewe
Naam beoordelaar: Paul Verschuur
School: Christelijke Hogeschool Windesheim
Opleiding: Bewegingsagogie en Psychomotorische Therapie

Voorwoord

Voor u ligt een afstudeeropdracht over weerbaarheidstrainingen en mensen met een licht verstandelijke beperking. Gedurende mijn opleiding 'Bewegingsagogie en Psychomotorische Therapie' aan het Windesheim te Zwolle heb ik interesse ontwikkeld voor mensen met een licht verstandelijke beperking. Door diverse stages en werk bij onder andere 'Baalderborg Groep' en 's Heerenloo' ben ik in aanraking gekomen met deze doelgroep. Een doelgroep waarbij de weerbaarheid vaak minder ontwikkeld is. Vanwege mijn interesse en nieuwsgierigheid naar weerbaarheidstrainingen voor mensen met een licht verstandelijke beperking heb ik dit als onderwerp voor mijn afstudeeropdracht gekozen. Ik wil mij verdiepen in de behandelmogelijkheden van deze doelgroep gericht op weerbaarheid.

Graag wil ik een aantal personen bedanken die mee hebben geholpen aan het tot stand brengen van mijn scriptie.

Allereerst wil ik mijn scriptiebegeleider Thomas Scheewe bedanken. Zijn deur stond altijd voor mij open voor veel adviezen en handige aanwijzingen. Daarnaast wil ik mijn familieleden bedanken voor de steun en het vertrouwen dat zij mij gegeven hebben gedurende de lange periode waarin ik aan mijn afstudeeropdracht heb gewerkt.

De term 'licht verstandelijke beperking' wordt in dit verslag aangeduid als 'LVB'. Daarnaast wordt een persoon met een licht verstandelijke beperking aangeduid als 'LVB-er'.

Samenvatting

Aanleiding: Mensen met een LVB hebben vaak een mindere weerbaarheid.

Weerbaarheidstrainingen voor mensen met LVB zijn niet gepubliceerd, wel zijn er weerbaarheidstrainingen voor mensen zonder beperking, waaronder 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Jooske Kool (2006) en 'Rots en Water' van Freek Ykema (2013).

Doel: Het doel van dit onderzoek is om te kijken of de weerbaarheidstrainingen van Kool (2006) en Ykema (2013) geschikt zijn voor mensen met een LVB en dus ook toegepast kunnen worden bij deze doelgroep.

Methode: Het doel wordt bereikt door middel van een literatuuronderzoek. De kenmerken van de doelgroep LVB worden in kaart gebracht. Daarnaast zijn de kenmerken van weerbaarheidstrainingen van Kool (2006) en Ykema (2013) beschreven. Deze resultaten worden met elkaar vergeleken.

Resultaten: Uit de vergelijkingen is gebleken dat er zowel verschillen als overeenkomsten zijn tussen de kenmerken die van belang zijn voor de doelgroep LVB en de kenmerken van de weerbaarheidstrainingen van Kool (2006) en Ykema (2013).

Conclusie: Uit het onderzoek is gebleken dat zowel Kool (2006) als Ykema (2013) niet volledig voldoen aan de kenmerken die bij het behandelen van een LVB-er van belang zijn. Kenmerken van deze weerbaarheidstrainingen zijn niet direct toepasbaar op de doelgroep LVB.

Inhoudsopgave

Voorwoord	pagina 2
Samenvatting	pagina 3
Inhoudsopgave	pagina 4
1. Inleiding	pagina 5
1.1 Aanleiding	pagina 5
1.2 Probleemstelling	pagina 5
1.3 Doelstelling	Pagina 5
1.4 Vraagstelling	Pagina 5
1.5 Leeswijzer	pagina 6
2. Theoretisch kader	pagina 7
2.1 Definitie LVB	pagina 7
2.2 Prevalentie LVB	pagina 7
2.3 Kenmerken LVB	pagina 7
2.4 Definitie Weerbaarheid	pagina 7
2.5 Weerbaarheidstraining 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Kool (2006)	pagina 8
2.6 Weerbaarheidstraining 'Rots en Water' van Ykema (2013)	pagina 8
3. Methode	pagina 9
3.1 Dataverzameling	pagina 9
3.2 Dataverwerking	pagina 10
4. Resultaten	pagina 11
4.1 Resultaten literatuurstudie	pagina 11
4.2 Resultaten deelvragen	pagina 13
4.2.1 Leermethode	pagina 13
4.2.2 Begeleidingswijze	pagina 16
4.2.3 Leeromgeving	pagina 18
4.2.4 Groepssamenstelling	pagina 20
4.2.5 Structuur	pagina 21
4.2.6 Transfer	pagina 22
4.2.7 Overige kenmerken Kool (2006) en Ykema (2013)	pagina 24
5. Discussie	pagina 27
5.1 Onderzoeksmethode	pagina 27
5.2 Inhoudelijke resultaten onderzoek	pagina 27
6. Conclusie	pagina 29
6.1 Conclusie weerbaarheidstraining 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Kool (2006)	pagina 29
6.2 Conclusie weerbaarheidstraining 'Rots en Water' van Ykema (2013)	pagina 30
7. Aanbevelingen	pagina 32
7.1 Praktijk gerelateerde aanbevelingen	pagina 32
7.2 Onderzoeksmethode gerelateerde aanbevelingen	pagina 32
8. Literatuurlijst	pagina 33
9. Bijlage A – Tabel resultaten Pubmed	pagina 38

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De LVB-doelgroep heeft beperkingen op intellectueel gebied, het leren en denken (Neijmeijer, Moerdijk, Veneberg & Muusse, 2010). Daarnaast hebben zij moeite met sociaal functioneren: sociale situaties kunnen zij moeilijk overzien en begrijpen. Het aangaan en onderhouden van sociale contacten wordt daarmee voor hen bemoeilijkt. Doordat zij over deze vaardigheden niet tot weinig beschikken, kan het zijn dat mensen met LVB beïnvloedbaarder zijn en weinig tot niet voor zichzelf op komen, hun grenzen niet aangeven en impulsief reageren (Ten Wolde, Le Grand, Slagter & Storm, 2006). Naast deze mogelijke beperkingen heeft deze doelgroep ook vaak emotionele problemen. Doordat zij moeite hebben op intellectueel en sociaal gebied is vaak sprake van faalervaringen. Hierdoor bestaat een verhoogd risico op verminderd zelfvertrouwen (Van Dijk & Nagelkerke, 2008). Bekend is dat deze doelgroep, door hun kenmerken en kwetsbaarheid, een grotere kans heeft op het ontwikkelen van psychische stoornissen (Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004; Willner, 2005), gedragsproblemen en verslavingsproblematiek (May, 2011; Tenneij & Koot, 2006). In de huidige maatschappij wordt ernaar gestreefd mensen met een LVB zo goed mogelijk te laten functioneren. Echter is het in deze maatschappij ook van belang om voor jezelf op te kunnen komen en weerbaar te zijn. Door deze mensen weerbaarder te maken zouden zij minder problemen kunnen ontwikkelen en beter functioneren (De Belie & Van Hove, 2003; Van Schaik, 2012).

1.2 Probleemstelling

Door een klein fieldresearch is gebleken dat meerdere weerbaarheidstrainingen worden aangeboden voor de doelgroep zonder beperking, waaronder 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Kool (2006) en de training 'Rots en Water' van Ykema (2013). Weerbaarheidstrainingen specifiek gemaakt voor mensen met een licht verstandelijke beperking zijn via deskresearch, internet en literatuur niet vindbaar. Wel is bekend dat instellingen genaamd Zozijn en Novo, instellingen voor mensen met een verstandelijke beperking, weerbaarheidstrainingen aanbieden welke niet-specifiek op deze doelgroep gericht zijn (P. van Rosendaal, persoonlijke communicatie, 6 februari 2014; Van Schaick, 2012). Doordat er geen gepubliceerde weerbaarheidstraining bestaat voor deze doelgroep, worden de gepubliceerde weerbaarheidstraining van Kool (2006) en Ykema (2013) onderzocht op toepasbaarheid voor mensen met een LVB.

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om te kijken of de weerbaarheidstrainingen van Kool (2006) en Ykema (2013) geschikt zijn voor mensen met een LVB en dus ook toegepast kunnen worden bij deze doelgroep.

1.4 Vraagstelling

Om de bovenstaande doelstelling te kunnen behalen is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Op welke aspecten zijn de bestaande en veel gebruikte weerbaarheidstrainingen van Kool (2006) en Ykema (2013) toepasbaar voor mensen met een licht verstandelijke beperking?

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- 1. Wat zijn specifieke kenmerken in de leermethode, begeleidingswijze, leeromgeving, groepssamenstelling, structuur en transfer van mensen met een licht verstandelijke beperking?*
- 2. Welke trainingskenmerken hebben de weerbaarheidstrainingen 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Kool (2006) en 'Rots en Water' van Ykema (2013)?*

3. *Op welke aspecten zijn de weerbaarheidstrainingen 'Ho, tot hier en niet verder...!' (Kool, 2006) en 'Rots en Water' (Ykema, 2013) geschikt en/of van toepassing voor mensen met een licht verstandelijke beperking?*

1.5 Leeswijzer

In dit literatuuronderzoek staat de vraagstelling centraal. Er wordt gestart met een theoretisch kader waarin dieper wordt ingegaan op de definitie, prevalentie en kenmerken van LVB en de definitie van weerbaarheid. Vervolgens wordt er een hoofdstuk aan de methode besteed waarin de manier van verzamelen en verwerken van data, de gebruikte databases en zoektermen worden beschreven. In het daaropvolgende hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd. Hierin worden de resultaten van de literatuurstudie beschreven en antwoord gegeven op de deelvragen. In de discussie is er vervolgens ruimte om de gevonden resultaten te bediscussiëren. Het onderzoek sluit af met de conclusie waarin wordt getracht antwoord te geven op de vraagstelling. Tot slot volgen nog enkele aanbevelingen.

2. Theoretisch kader

2.1 Definitie van LVB

In de definitie van de American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (www.AAIDD.org) is een LVB geformuleerd als beperking die wordt gekenmerkt door tekortkomingen in zowel intellectueel functioneren als in conceptuele, sociale en praktische adaptieve vaardigheden. Onder conceptuele adaptieve vaardigheden wordt verstaan cognitieve, communicatieve en schoolse vaardigheden. Sociale adaptieve vaardigheden hebben betrekking op sociale vaardigheden, zoals contact maken met een ander of omgaan met kritiek. Onder praktische adaptieve vaardigheden worden vaardigheden verstaan die nodig zijn om zelfstandig te wonen en te leven. De beperkingen in het intellectueel functioneren en in het adaptieve gedrag ontstaat volgens de definitie van het AAIDD voor het 18^e levensjaar (Van Bokhoven, 2011; De Bruijn, Buntinx & Iwint, 2014; Neijmeijer et al., 2010).

2.2 Prevalentie LVB

Het Trimbos instituut concludeert dat het aantal mensen met een intelligentie quotiënt (IQ) lager dan 70 wordt geschat op 2,5% van de Nederlandse bevolking. Een IQ van 50/55-70 komt overeen met een LVB. Van de bevolking heeft 12,5% een IQ tussen de 70 en de 85 en valt hiermee in de categorie zwakbegaafd. Het functioneren van zwakbegaafden vertoont veel overeenkomsten met dat van mensen met een LVB. In de Nederlandse literatuur vallen zwakbegaafden daarom ook onder LVB (Didden, 2010; Stoll et al., 2004).

2.3 Kenmerken LVB

Zoals in de definitie wordt beschreven hebben mensen met een LVB beperkingen op intellectueel gebied, het leren en denken. Er zijn onder andere tekorten in het abstracte denken, wat inhoudt dat een LVB-er moeite heeft met het maken van een voorstelling van de gegeven informatie. Het denken is situatie gebonden en de transfer naar een andere situatie of omgeving kan minder goed gemaakt worden dan bij normaal begaafde mensen. De informatieverwerking verloopt minder gestructureerd en trager, het (werk)geheugen functioneert minder goed, de aandacht kan minder goed worden vastgehouden en er is sprake van verminderde dynamiek in het denken (Neijmeijer et al., 2010; Ten Wolde et al., 2006). Daarnaast heeft deze doelgroep moeite met alledaags praktisch en sociaal functioneren. In praktische zin zijn ze minder goed in staat zich in het dagelijks leven staande te houden, voor zichzelf te zorgen en gebruik te maken van onder andere het openbaar vervoer, geld, telefoon, vrije tijdsbesteding, enzovoort. Mensen met een LVB hebben moeite met het overzien en begrijpen van sociale situaties. Het aangaan en onderhouden van sociale contacten wordt daarmee voor hen bemoeilijkt. Doordat zij over deze vaardigheden niet tot weinig beschikken, kan het zijn dat mensen met LVB beïnvloedbaarder zijn en weinig tot niet voor zichzelf op komen, hun grenzen niet aan aangeven en impulsief reageren (Ten Wolde et al., 2006).

Naast deze mogelijke beperkingen heeft deze doelgroep ook vaak emotionele problemen. Doordat zij moeite hebben op intellectueel en sociaal gebied is vaak sprake van faalervaringen. Hierdoor bestaat een verhoogd risico op verminderd zelfvertrouwen (Van Dijk & Nagelkerke, 2008). Bekend is dat deze doelgroep, door hun kenmerken en kwetsbaarheid, een grotere kans heeft op het ontwikkelen van psychische stoornissen (Stoll et al., 2004; Willner, 2005), gedragsproblemen en verslavingsproblematiek (May, 2011; Tenneij & Koot, 2007).

2.4 Definitie Weerbaarheid

Weerbaarheid is het vermogen om voor jezelf op te komen. Het betekent dat je in alledaagse situaties je wensen kunt aangeven en je grenzen kunt stellen, waarbij je respectvol omgaat met de grenzen van een ander. Weerbaar zijn betekent dat je je grenzen kunt stellen wanneer een ander die overschrijdt met woorden, houding en lichaamstaal. Weerbaarheid is niet iets wat je bent of niet bent, het is een proces van steeds beter je eigen grenzen leren kennen en deze duidelijk kunnen aangeven (Dijkstra, 2006).

Wanneer je weerbaar bent straalt je zelfvertrouwen uit. In relatie met weerbaarheid kun je zelfvertrouwen uitleggen als: assertiviteit, vastberadenheid en duidelijk kunnen zijn in de interactie met leeftijdsgenoten. Het weerbare kind heeft een actieve houding en actief gedrag. Hij is dan bewust van het geweld, fysiek of verbaal, van de ander (Schuur, 2009).

Volgens De Belie en Van Hove (2003) zijn mensen die weerbaar zijn veerkrachtig en beschikken over een sterke 'ik'. Met andere woorden: ze vinden zichzelf goed genoeg voor deze wereld.

2.5 Weerbaarheidstraining 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Kool (2006)

'Ho, tot hier en niet verder...!' is een training in psychosociale weerbaarheid voor kinderen en hun ouders en opvoeders. De methode richt zich op het bevorderen van de psychosociale ontwikkeling van kinderen en maakt gebruik van de meest primaire (leer)ervaring in ons leven: het bewegen. Dat is het fundament om tot zelfvertrouwen te komen. Al bewegend en door te doen leren kinderen respectvol omgaan met zichzelf in relatie tot anderen, met hun eigen mogelijkheden en beperkingen. In de kindertraining worden ervaringen aangeboden via bewegingsspele en bewegingsoefeningen. De spelen en oefeningen doen een beroep op het voelen, denken en doen. De training leert kinderen over zichzelf, over anderen, over lichaamssignalen en lichaamshouding en leert ze omgaan met gevoelens. Kinderen krijgen zicht op de gevolgen van hun eigen gedrag en de mogelijkheid om iets op een andere manier te doen. In het programma zijn tevens vier trainingen opgenomen voor ouders en verzorgers (Kool, 2006).

2.6 Weerbaarheidstraining 'Rots en Water' van Ykema (2013)

In het 'Rots en Water'-programma gaat het om bewustwording. Bewustwording van de eigen gevoelens en emoties zoals die zich in het lichaam uitdrukken en bewustwording van eigen kwaliteiten en opgaven. Bewustwording van eigen kracht en mogelijkheden en het vermogen om met andere mensen samen te spelen, samen te werken en samen te leven in een snel veranderende multiculturele samenleving. 'Rots en Water' kenmerkt zich door de ontwikkeling van de unieke psychofysieke didactiek. Startend vanuit een fysieke invalshoek, waarin mentale en sociale vaardigheden worden aangereikt en verworven. Het programma is derhalve zeer fysiek en wordt ondersteund door middel van korte groepsgesprekken, waarin ruimte is voor zelfreflectie en het maken van korte opdrachten (Ykema, 2013).

3. Methode

3.1 Dataverzameling

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is gezocht naar bruikbare en relevante wetenschappelijke literatuur. Deze literatuur is onder andere gevonden door gebruik te maken van de digitale zoekmachine Pubmed (www.pubmed.gov). Om het zoeken en verzamelen van data (literatuur) concreter te maken zijn de onderzoeksvraag en de deelvragen ontleed in zoektermen. De zoektermen uit de onderzoeksvraag zijn 'cluster 1 zoektermen' genoemd, de zoektermen uit de deelvragen 'cluster 2 zoektermen'. Alle zoektermen zijn zowel in het Nederlands als in het Engels ingevoerd. De cluster 1 zoektermen zijn: licht verstandelijke beperking – verstandelijk gehandicapt – geestelijk gehandicapt – zwakzinnig – zwakbegaafd – weerbaarheid – mental disorder – mental disability – mentally handicapped – defensibility – intellectueel disability. De cluster 2 zoektermen zijn: leermethode – groepssamenstelling – begeleidingswijze – structuur – transfer – generaliseren – leeromgeving – behandelthema – learning method – group composition – guidance mode – structure – ordering – transfer – learning environment – learning environments – thematic – theme – theme's – learnings skills – treatment guideline – treatment guidelines. In de zoekmachine zijn de cluster 1 en cluster 2 zoektermen met elkaar gecombineerd door het woord AND toe te voegen. De resultaten van de cluster 1 zoektermen zijn hierdoor gecombineerd met de cluster 2 zoektermen. Tevens is het woord OR toegevoegd omdat in de literatuur veel verschillende benamingen worden gebruikt met overeenkomende betekenis. Door dit te doen is er naar vrijwel alle verschillende benamingen gezocht. Daarnaast zijn 'Limits' toegevoegd, waardoor er eisen aan de artikelen worden gesteld waardoor de zoekresultaten worden verkleind. De volgende 'limits' zijn toegevoegd: review, systematic review, humans, Dutch, English, 10 years. Bovenstaande wordt inzichtelijk gemaakt middels een voorbeeld in onderstaande tabel:

Tabel 1 Voorbeeld resultaten Pubmed

Zoektermen	Limits	Gevonden resultaten	Relevant bevonden op basis van abstract	Uiteindelijk relevant bevonden artikelen
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & Learning method	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	456	- 22	- Willner, 2005 - Bradburry-Jones et al., 2013 - Burford & Jahoda, 2012 - Sauer et al., 2010 - Stephenson, 2010 - Devine & Taggart, 2008

Gezien de haalbaarheid van het onderzoek is er voor gekozen om bij meer dan vijfhonderd aangetoonde zoekresultaten niet te gaan scannen. Bij minder dan vijfhonderd zoekresultaten werd ieder zoekresultaat (ieder artikel) gescand aan de hand van de samenvatting (abstract) van het desbetreffende artikel. Resultaten met de woorden schizofrenie, dementie, psychische problematieken en niet aangeboren hersenaandoeningen zijn geëxcludeerd. De overgebleven artikelen waren bruikbaar voor dit onderzoek. Door de referenties van de desbetreffende artikelen te bestuderen zijn er middels de 'sneeuwbalmethode' ook andere bruikbare artikelen naar voren gekomen.

Naast de digitale zoekmachine Pubmed is er voor dit onderzoek gebruik gemaakt van literatuur uit

studieboeken en de volgende vaktijdschriften: 'Kind en Adolescent', 'Onderzoek en praktijk' en 'Tijdschrift voor orthopedagogiek en kinderpsychiatrie en klinische kinderpsychologie'.

3.2 Dataverwerking

Met behulp van de gevonden literatuur is gekeken welke kenmerken in leermethode, begeleidingswijze, leeromgeving, groepssamenstelling, structuur en transfer van mensen met een LVB van belang zijn. Deze kenmerken zijn vervolgens vergeleken met de kenmerken die de weerbaarheidstrainingen van Kool (2006) en Ykema (2013) beschrijven. De vergelijkingen zijn gemaakt door middel van tabellen waarbij een dubbele vergelijking is toegepast. Dit wil zeggen dat de kenmerken die van toepassing zijn op mensen met een LVB zijn vergeleken met de kenmerken die de weerbaarheidstrainingen beschrijven. Vervolgens is dit ook andersom vergeleken, waarbij de kenmerken van de weerbaarheidstrainingen vergeleken zijn met de kenmerken die van toepassing zijn op mensen met een LVB. Bovenstaande wordt inzichtelijk gemaakt middels een voorbeeld in de onderstaande tabel:

Tabel 2. Voorbeeld dataverwerking

Kenmerken van belang voor mensen met een licht verstandelijke beperking	Kool (2006) voldoet aan de eisen voor mensen met een licht verstandelijke beperking	Kool (2006) voldoet niet aan de eisen voor mensen met een licht verstandelijke beperking	Wordt niet beschreven, maar is wel van belang
Kenmerk 1 LVB			
Kenmerk 2 LVB			
Enz.			

Aan de hand van deze tabel is getracht een antwoord te geven op de onderzoeksvraag. Dit wordt in het volgende hoofdstuk toegelicht.

De overige kenmerken die Kool (2006) en Ykema (2013) beschrijven welke geen overeenkomsten hebben met de specifieke kenmerken in de leermethode, begeleidingswijze, leeromgeving, groepssamenstelling, structuur en transfer van mensen met een LVB worden apart beschreven. Deze worden, indien mogelijk, vergeleken met de theorie van mensen met een LVB (theoretisch kader en antwoorden op deelvraag 1).

4. Resultaten

4.1 Resultaten literatuurstudie

Om tot een antwoord te komen op de deelvragen en uiteindelijk op de onderzoeksvraag heeft dit onderzoek, zoals beschreven staat in de methode, gebruik gemaakt van de database Pubmed. In deze database zijn verschillende zoektermen onderzocht. Tabel 3 laat een illustratie zien van de resultaten van de literatuurstudie. In de tabel is te zien dat de zoektermen mental disorder, mental disability, mentally handicapped & theme & therapy 21 resultaten opleveren. De zoektermen Intellectual disability & learning environment & learning environments leveren 1267 resultaten op. Voor een volledig overzicht van de resultaten van de zoektermen wordt verwezen naar bijlage A.

Wanneer de zoektermen zich onder de 500 resultaten bevinden zijn deze gescand aan de hand van de 'abstract', dit is een korte samenvatting. Woorden als schizofrenie, dementie, psychische problematieken en niet aangeboren hersenaandoeningen zijn geëxcludeerd.

Door deze woorden te excluseren zijn er 107 artikelen overgebleven die mogelijk een antwoord kunnen geven op de deelvragen om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag. Van deze 107 artikelen zijn er 22 bruikbaar voor dit onderzoek. Deze 22 artikelen zijn bruikbaar omdat deze artikelen informatie geven over de specifieke kenmerken in leermethode, begeleidingswijze, leeromgeving, groepssamenstelling, structuur en transfer van mensen met een LVB. Tabel 3 geeft weer hoeveel zoekresultaten bepaalde zoektermen hebben weergegeven, welke limits er zijn toegevoegd en hoeveel resultaten er gevonden zijn. Tot slot worden de gebruikte documenten vermeld aan de hand van de bronvermelding. Van de 22 gevonden artikelen kwamen meerdere artikelen bij meerdere combinaties van zoektermen naar voren. Zo is het artikel van Bradbury-Jones, Rattray, Jones & Macgillivray (2013) gevonden met de zoektermen: Intellectual disability & learning environment & learning environments maar ook met de zoektermen: mental disorder, mental disability, mentally handicapped & Learning method. Dit komt voor bij meerdere artikelen (Balogh, Ouellette-Kuntz, Bourne, Luncky, & Cadantonio, 2008; Bjornstad & Montgomery, 2005; Burford & Jahoda, 2012; Cocks & Boaden, 2010; Devine & Taggart, 2008; Katz & Lazcano-Polce, 2008; Sauer, Parks, & Heyn, 2010; Willner, 2007; Willner et al., 2013).

Aan de hand van de, in de methode, genoemde zoekmethode zijn verschillende resultaten gevonden. Ter illustratie zijn deze resultaten deels weergegeven in Tabel 3. Voor een volledig overzicht wordt verwezen naar bijlage A.

Tabel 3. Resultaten literatuurstudie Pubmed

Zoektermen	Limits	Gevonden resultaten	Relevant bevonden op basis van abstract	Uiteindelijk relevant bevonden artikelen
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & theme & therapy	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	21	- 0	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & theme & therapy	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	56	- 3	- Cocks & Boaden, 2011 - Burford & Jahoda, 2012

Intellectual disability & learning environment & learning environments	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	244	- 8	- Bradburry-Jones, Rattray, Jones & Macgillivray, 2013 - Strolin-Goltzman, 2010
Intellectual disability & learning environment & learning environments	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	1267	- Te veel resultaten	

Zoektermen: De dik gedrukte woorden zijn de toegevoegde zoektermen (cluster 2 woorden).

Limits: De dik gedrukte woorden geven aan of er gezocht is op systematic review of op review.

4.2 Resultaten deelvragen

In deze paragraaf worden, voor elk van de zes kenmerken leermethode, begeleidingswijze, leeromgeving, groepssamenstelling, structuur en transfer, resultaten weergegeven voor elk van de drie deelvragen. Deze zes kenmerken van mensen met LVB worden allereerst beschreven (deelvraag 1). Vervolgens wordt beschreven hoe de weerbaarheidstraining van Kool (2006) en Ykema (2013) deze kenmerken beschrijven (deelvraag 2). Tot slot worden deze twee theorieën met elkaar vergeleken (deelvraag 3).

4.2.1 Leermethode

Leermethode LVB

Binnen de leermethode is het van belang om voor de start van de behandeling de individuele diagnostiek van de LVB-er helder te hebben. Hierdoor krijgt de begeleider kennis over de LVB-er en kan er rekening gehouden worden met de emotionele ontwikkeling en zijn mogelijk mindere emotionele behoeften en motivatie (Dôsen, 2007). Daarnaast is het van belang kennis te hebben van de sterke en zwakke kenmerken van de persoon met een LVB en aandacht te besteden aan het inschatten van het sociaal-emotioneel ontwikkelingsniveau. Dit heeft een positieve bijdrage aan de effectiviteit van de behandeling (De Wit, Moonen & Douma 2011; Zoon, 2013).

Het werkgeheugen van mensen met een LVB is minder ontwikkeld dan mensen zonder deze beperking. Dit houdt in dat zij minder snel informatie opslaan en minder snel informatie verwerken. Hierdoor hebben zij ook moeite met het hebben van inzicht en het houden van concentratie, waardoor zij meer tijd nodig hebben om iets te leren (Dôsen, 2007; Hock, 2011; Van der Molen, Van Luit, Jongmans, 2007; Zoon, 2013). Door het beperkte werkgeheugen vindt leren plaats door concrete ervaringen. Het klassieke leren vanuit teksten en gesprekken werkt voor deze doelgroep minder goed. Het is daarom van belang dat de persoon met LVB zoveel mogelijk in de praktijk doet en al doende leert. Ook is het van belang dat de oefenstof concreet gemaakt wordt door voorbeelden die aansluiten op het beleavingsniveau van de persoon met LVB (Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). Met behulp van visuele ondersteuning kan de LVB-er zijn aandacht vasthouden en overzicht bewaren en zich blijven focussen op het onderwerp. Door foto's en plaatjes te gebruiken kunnen mensen met een LVB meer zelfstandig functioneren en meer vaardigheden trainen (Bradburry-Jones, 2013; Burford & Jahoda, 2012; Sauer, Parks, & Heyn, 2010; Stephenson, 2010; Vandeweerd, Travers & Bauwens, 2007; Willner, 2005; Zoon, 2013).

Het betrekken van ouders en / of verzorgers in de behandeling kan de communicatie tussen ouders en de LVB-er verbeteren, daarnaast helpt het bij het begrijpen van en het leren omgaan met de beperking. Door ouders bij de behandeling te betrekken kan de transfer van het geleerde naar andere situaties, waaronder de thuissituatie, beter plaatsvinden (Bjornstad & Montgomery, 2005; Boendermaker, Van Rooijen, Berg & Bartelink, 2013; Devine & Taggart, 2008). De doelstelling van een behandeling moet gericht zijn op de normalisatie van het gedrag dat overeenkomt met de normen en waarden die bepaald zijn door de samenleving. Onderwijsdoelstellingen moeten gericht zijn op het ontwikkelen van vaardigheden voor het bereiken van een zelfvoorzienend leven op volwassenleeftijd. Vroegtijdige begeleiding en behandeling is daarbij belangrijk (Katz & Lazcano-Ponce, 2008).

Leermethode Kool (2006)

'Ho, tot hier en niet verder...!' is een training in psychosociale weerbaarheid voor kinderen en hun ouders en / of verzorgers. Het begrip psychosociaal geeft de samenhang tussen het psychisch functioneren van een persoon en zijn functioneren in de wisselwerking met de sociale omgeving weer. De leermethode richt zich op de psychosociale ontwikkeling van kinderen en maakt gebruik van de meest primaire (leer) ervaring in het leven: het bewegen. Al bewegend en door te doen leren kinderen respectvol omgaan met zichzelf in relatie tot anderen, met hun eigen mogelijkheden en

beperkingen. De cursus bestaat uit een kindertraining en een viertal avonden voor ouders en /of verzorgers. Door middel van beweging en spel wordt er een ervaring opgedaan. Vervolgens wordt hier bij stil gestaan waardoor er wordt toegewerkt naar het krijgen van inzicht en bewuster handelen. Binnen het programma vindt een verschuiving plaats van sterk geleide en gestructureerde spelsituaties naar een meer open programma, waarin de groepsleden in overleg met elkaar een keuze maken en samen vormgeven aan de activiteiten van het programma. Binnen de training kan gebruik gemaakt worden van videomateriaal. Ouders en/of verzorgers krijgen een beeld van hoe hun kind zich in de training beweegt. De video kan gebruikt worden om aan kinderen hun lichaamshouding of de positie die ze vaak letterlijk innemen te spiegelen (Kool, 2006).

Vergelijkingen leermethode LVB met leermethode Kool (2006)

De leermethode zoals Kool (2006) deze toepast in de weerbaarheidstraining 'Ho, tot hier en niet verder...!' is ervaringsgericht. Er wordt een ervaring opgedaan en vervolgens wordt daarbij stil gestaan. Dit is in overeenstemming met de wijze waarop een LVB-er leert, namelijk vooral door te doen (Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). Het ervaringsgerichte leren zoals Kool (2006) dit beschrijft komt dus overeen met de leermethode die bij een LVB-er effectief is. De training van Kool (2006) maakt gebruik van videomateriaal met als doel het spiegelen van het gedrag aan ouders en kind. Bij het behandelen van mensen met een LVB is het zinvol om gebruik te maken van visuele ondersteuning (Bradburry-Jones et al., 2013; Burford & Jahoda, 2012; Sauer et al., 2010; Stephenson, 2010; Vandeweerd et al., 2007; Willner, 2005; Zoon, 2013). Het gebruik maken van visueel materiaal en visuele feedback is zowel in de training van Kool (2006) als bij mensen met een LVB van toepassing.

Voorafgaand aan de training van Kool (2006) wordt een kennismakingsgesprek gevoerd met als doel het kind beter te leren kennen en problematieken in kaart te brengen. Dit sluit aan op de doelgroep LVB waarbij het ook van belang is om de individuele diagnostiek te bepalen (Dösen, 2007).

Het betrekken van ouders en / of verzorgers speelt zowel bij Kool (2006) als bij de behandeling van een LVB-er een belangrijke rol om het geleerde te kunnen generaliseren en de behandeling te laten slagen (Boendermaker et al., 2013; Devine & Taggart, 2008). Voor mensen met een LVB is het belangrijk om meer tijd in te plannen in verband met het werkgeheugen van deze personen (Dösen, 2007; Hock, 2011; Van der Molen et al., 2007; Zoon, 2013). Dit wordt niet door Kool (2006) beschreven. Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 4.

Tabel 4. Vergelijkingen leermethode LVB met leermethode Kool (2006)

Kenmerken LVB	Kool (2006) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB	Kool (2006) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB	Wordt niet beschreven, maar is wel van belang
Kenmerken leermethode	Door middel van een kennismakingsgesprek krijgt de trainer uitgebreide kennis over de persoon (De Wit et al., 2011; Dosen, 2007; Zoon, 2013). Er wordt geleerd door concrete ervaringen (Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). De ouders worden betrokken bij de training (Bjornstad & Montgomery, 2005; Boendermaker et al., 2013). Er wordt gebruik gemaakt van videomateriaal (Bradburry-Jones et al., 2013; Burford & Jahoda, 2012; Sauer et al., 2010; Stephenson, 2010; Vandeweerd et al., 2007; Willner, 2005; Zoon, 2013).	Ouders krijgen training maar niet samen met hun kind (Bjornstad & Montgomery, 2005; Boendermaker et al., 2013). Doelstelling is niet kijkend naar het ontwikkelen van volwassenheid (Katz & Lazcano-Ponce, 2008).	Er moet meer tijd ingepland worden voor deze doelgroep in verband met het werkgeheugen van de persoon (Dosen, 2007; Hock, 2011; Zoon, 2013).

Leermethode Ykema (2013)

'Rots en Water' kenmerkt zich door de ontwikkeling van de unieke psychofysieke didactiek, het geen betekent doen-denken(reflectievermogen)-verwoorden. Startend vanuit een fysieke invalshoek, waarin mentale en sociale vaardigheden worden aangereikt en verworven. Spel en simpele verdedigingsvormen worden afgewisseld door momenten van zelfreflectie en kringgesprekken. Bouwstenen van het programma zijn zelfbeheersing, zelfreflectie en zelfvertrouwen. Het is niet nodig om de lessen geheel uit te voeren en te volgen. Het is wellicht verstandig om kortere lessen samen te stellen, aangepast aan het niveau van de groep. De laatste zes lessen van de training zijn gecentreerd rondom de thema's seksualiteit, zelfverwezenlijking en spiritualiteit en zijn beter geschikt voor jongeren vanaf dertien á veertien jaar (Ykema, 2013).

Vergelijkingen leermethode LVB met leermethode Ykema (2013)

Bij de weerbaarheidstraining 'Rots en Water' van Ykema (2013) wordt geleerd vanuit de psychofysieke didactiek, door doen-denken-verwoorden komt men tot leren. Met behulp van spel en oefening wordt er geleerd. Dit sluit aan op de leermethode zoals die bij de doelgroep LVB van toepassing is, zij leren immers het beste door te ervaren en te doen (Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). Bij Ykema (2013) wordt in de training veel aandacht besteed aan de reflectie maar er is onvoldoende bewijs of mensen met een LVB het vermogen hebben om te reflecteren. Ykema (2006) benoemt niet dat er een gesprek plaatsvindt om de persoon met een LVB te leren kennen (Dosen, 2007). Daarnaast wordt niet benoemd of de begeleider zijn manier van communiceren kan aanpassen op het niveau van de LVB-er. Ook staat er niet beschreven of er de mogelijkheid is om de tijdsduur aan te passen aan de doelgroep (Dosen, 2007; Hock, 2011; Zoon, 2013). Visuele ondersteuning en het betrekken van de ouders wordt niet beschreven door Ykema (2013). Deze kenmerken zijn echter wel van groot belang voor de doelgroep LVB (Bradburry-Jones et al., 2013; Burford & Jahoda, 2012; Sauer et al., 2010; Stephenson, 2010; Vandeweerd et al., 2007; Willner, 2005; Zoon, 2013). Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 5.

Tabel 5. Vergelijkingen leermethode LVB met leermethode Ykema (2013)

Kenmerken LVB	Ykema (2013) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB	Ykema (2013) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB	Wordt niet beschreven, maar is wel van belang
Kenmerken leermethode	Leren door ervaren, de psychofysieke benadering (Nijemeijer et al, 2010; Zoon, 2013). Doelstelling is gericht op de toekomst (Katz & Lazcano-Ponce, 2008).		Er staat niets over kennismaken en diagnostiek (De Wit et al., 2011; Dosen, 2007; Zoon, 2013). Er moet meer tijd ingepland worden voor deze doelgroep in verband met het werkgeheugen van de persoon (Dosen, 2007; Hock, 2011; Zoon, 2013). Visuele ondersteuning kan als hulpmiddel gebruikt worden voor een betere ontwikkeling (Bradburry-Jones et al., 2013; Burford & Jahoda, 2012; Sauer et al., 2010; Stephenson, 2010; Vandeweerd et al., 2007; Willner, 2005; Zoon, 2013). Betrekken van ouders kan gebruikt worden voor een betere ontwikkeling (Bjornstad & Montgomery, 2005; Boendemaker et al., 2013).

4.2.2 Begeleidingswijze

Begeleidingswijze LVB

Mensen met een LVB hebben beperkingen op intellectueel functioneren, conceptuele, sociale en praktische adaptieve vaardigheden (zie Hoofdstuk 2 Theoretisch kader). Daarom is een aangepaste begeleidingswijze noodzakelijk voor deze doelgroep. Dit houdt in dat het als begeleider van belang is om op een positieve manier te kijken naar de mogelijkheden van de LVB-er. Wanneer niet op een positieve manier gekeken wordt is er een kans op een negatieve ontwikkeling van deze persoon (De Belie & Van Hove, 2013; Jahoda & Markova, 2004). Door te kijken naar de mogelijkheden van de LVB-er vindt meer ontwikkeling plaats waardoor meer vaardigheden geleerd worden (Nijemeijer et al., 2010). Een begeleider dient te motiveren en het zelfvertrouwen te vergroten en moet zorgen voor een veilige positieve leeromgeving. Dit wordt gecreëerd door veel aandacht te besteden aan de werkrelatie tussen hulpverlener en de persoon met LVB (Zoon, 2013). De LVB-er moet vertrouwen krijgen in zijn begeleider, zich geaccepteerd en begrepen voelen is hierbij van belang (De belie & Van hove, 2013; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010). Als begeleider is het belangrijk om beloften en regels na te komen, het vertrouwen kan worden beschaafd wanneer dit niet het geval is. Wanneer de LVB-er het vertrouwen in de begeleider verliest zou het ontwikkelingsproces trager kunnen verlopen (De belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013).

Door het minder intellectuele functioneren van de LVB-er is het van belang dat de begeleider communiceert op het niveau van de persoon met LVB. Eenvoudig, kort en concreet taalgebruik moet worden toegepast. Daarnaast is het van belang dat de begeleider de informatie herhaald en controleert of de persoon het begrepen heeft. Wanneer onvoldoende rekening gehouden wordt met de bovenstaande begeleidingswijze, wordt de LVB-er overvraagd waardoor de emotionele druk toeneemt en de effectiviteit van de behandeling wordt vertraagd (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, Linehan, Glynn, & Kerr, 2013). De begeleider moet kennis hebben van de doelgroep en moet begrip tonen naar de LVB-er en zijn ouders en / of verzorgers (Bindels-de Heus, Van Staa, Van Vliet, Ewals & Hilberink, 2013).

Begeleidingswijze Kool (2006)

Als trainer zet je jezelf in om kinderen en ouders hun eigen kracht en mogelijkheden te laten ontdekken. Daarbij is het van belang om zowel de negatieve als de positieve ervaringen en ontwikkelingen te zien.

De taak van de trainer is op de eerste plaats actief en directief, zodat kinderen zich veilig gaan voelen. Wanneer kinderen veiligheid ervaren durven zij zich kwetsbaar op te stellen, risico's te nemen en hierdoor te leren. De trainer dient voldoende vaardigheden te hebben om elk kind te accepteren zoals het op dat moment is en de groep op een respectvolle wijze te begeleiden. Daarnaast is het van belang dat je als trainer de kinderen motiveert en stimuleert om zich op hun eigen manier en op hun eigen tempo te ontwikkelen. De trainer moet zowel het groepsproces als het individuele proces in de gaten houden. Een trainer is een voorbeeld functie op het gebied van omgaan met jezelf, met de ander en de situatie. Het belangrijkste daarbij is dat de trainer zich houdt aan de regels en de vaardigheden die ouders en kinderen krijgen opgedragen tijdens de cursus. Het uitgangspunt van de cursus is het bieden van positieve ervaringen (Kool, 2006).

Vergelijkingen begeleidingswijze LVB met begeleidingswijze Kool (2006)

Bij het behandelen en begeleiden van mensen met een LVB is het belangrijk dat de begeleider positief kijkt naar de mogelijkheden van de persoon en zorgt voor een veilige omgeving (De Belie & Van Hove, 2013; Jahoda & Markova, 2004). De begeleider heeft een voorbeeldfunctie in het nastreven van regels en dient zich aan afspraken te houden (De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). Daarnaast is het bij de doelgroep LVB van belang dat de gegeven informatie wordt herhaald (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010). Dit komt overeen met de wijze waarop dit in de training van Kool (2006) gedaan wordt. In de training van Kool (2006) wordt niet beschreven of de trainer de communicatie kan

aanpassen op het niveau van een LVB-er en / of de trainer controleert of de gegeven informatie begrepen wordt. Ook wordt niet beschreven of de oefenstof vereenvoudigt kan worden en of de trainer voorbeelden geeft (Bindels-de Heus et al., 2013; Blokhuis & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013). Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 6.

Tabel 6. Vergelijkingen begeleidingswijze LVB met begeleidingswijze Kool (2006)

Kenmerken LVB	Kool (2006) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB	Kool (2006) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB	Wordt niet beschreven, maar is wel van belang
Kenmerken begeleidingswijze	Er wordt positief gekeken naar de mogelijkheden van een persoon (Belie & Van Hove, 2013; Jahoda & Markova, 2005; Nijemeijer et al., 2010). De trainer zorgt voor een veilige omgeving (Zoon, 2013). De trainer is een voorbeeldfunctie in het nastreven van regels en afspraken (De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). Informatie wordt herhaald (Blokhuis & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013).		De trainer moet zijn communicatie aanpassen op het niveau van de persoon (Blokhuis & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013). De trainer moet controleren of de persoon het wel begrepen heeft (Blokhuis & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013). De oefenstof moet vereenvoudigt worden (Blokhuis & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013).

Begeleidingswijze Ykema (2013)

Een leraar moet in staat zijn de kracht en de kwaliteiten van de leerlingen te zien en hen bij te staan in de ontwikkeling hiervan. Het betekent dat leraren door minder gewenst gedrag heen moeten kunnen kijken. Leraren mogen de uiterlijke vorm, het gedrag, niet verwarren met de innerlijke intentie. Een leraar probeert wegen te zoeken die leerlingen helpen zich bewust te worden van hun kwaliteiten en talenten en de ontwikkelingsweg die zich hierdoor voor hen opent (Ykema, 2013).

Vergelijkingen begeleidingswijze LVB met begeleidingswijze Ykema (2013)

Bij Ykema (2013) kijkt de begeleider naar de kracht en de kwaliteiten van een persoon en zorgt de begeleider ervoor dat ontwikkelingen plaatsvinden, dit past bij de doelgroep LVB (De Belie & Van Hove, 2013; Jahoda & Markova, 2004). De begeleider kijkt naar de mogelijkheden van de LVB-er wat overeenkomt met de begeleidingswijze zoals Ykema(2013) deze beschrijft. Wat Ykema (2013) niet beschrijft maar wel van belang is voor de doelgroep LVB, is dat de begeleider een veilige omgeving creëert, de communicatie wordt aangepast aan het niveau van de persoon, informatie wordt herhaald en wordt gecontroleerd of de persoon het begrepen heeft (Bindels-de Heus et al., 2013; Blokhuis & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013). Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 7.

Tabel 7. Vergelijkingen begeleidingswijze LVB met begeleidingswijze Ykema (2013)

Kenmerken LVB	<u>Ykema (2013) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Ykema (2013) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken begeleidingswijze	De docent kijkt naar de mogelijkheden (De Belie & Van Hove, 2013; Johada & Markova, 2004; Nijemeijer et al., 2010).		De docent moet controleren of de persoon het begrepen heeft. Waarbij het herhalen van informatie van belang is (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010). De docent moet een positieve veilige leeromgeving creëren (De Belie & Van Hove, 2013; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010). Communicatie moet worden aangepast (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson et al., 2013).

4.2.3 Leeromgeving

Leeromgeving LVB

De leeromgeving heeft een grote impact op het functioneren van een persoon. De leeromgeving moet een veilige plek zijn. Zowel uit de theorie als in de praktijk blijkt dat mensen met een LVB beter ontwikkelen binnen een veilig klimaat waaruit hij of zij kan ontwikkelen (Strolin-Goltzman, 2010; Van de Velde, Blommaert, Vanderveen & Kaal, 2013). Mensen met een LVB associëren licht met veilig. De leeromgeving moet daarom veel licht bevatten. Daarnaast wordt een bekende context ook geassocieerd met veiligheid. Een bekende en vertrouwde omgeving werkt tevens mee aan de generalisatie van het geleerde.

Hierdoor wordt de transfer van het geleerde naar een andere situatie of omgeving bevorderd (Balogh, Ouellette-Kunts, Bourne, Lunsy & Caolantonio, 2008; De Koning & Collin, 2007; Devine & Taggart, 2008).

De leeromgeving moet beschikken over een persoonlijke plek. Een plek waar men zich in alle rust kan terugtrekken uit bepaalde situaties (De Belie & Van Hove, 2012; Didden & Duker, 2011).

Leeromgeving Kool (2006)

Een kleutergymzaal is een ideale ruimte. In de ruimte is een speciale hoek gemaakt waar de kringgesprekken plaatsvinden. Er wordt gezeten op banken, stoelen, kussens of matten. Er bevinden zich diverse materialen in de zaal, waaronder ballen, pionnen, kasten, hoepels, enzovoort (Kool, 2006).

Vergelijkingen leeromgeving LVB met leeromgeving Kool(2006)

Voor een LVB-er is een persoonlijke leeromgeving van belang is, Kool(2006) voldoet hier niet aan. Kool(2006) beschrijft niet of de training in een lichte omgeving en bekende omgeving wordt aangeboden, terwijl is gebleken dat een LVB-er zich in deze omgeving juist beter ontwikkelt (Balogh et al., 2008; De Koning & Collig, 2008; Devine & Taggart, 2008; Van de Velde et al., 2013). Voor wat betreft de leeromgeving zijn er dus geen overeenkomsten. Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 8.

Tabel 8. Vergelijkingen leeromgeving LVB met leeromgeving Kool (2006)

<u>Kenmerken LVB</u>	<u>Kool (2006) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Kool (2006) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken leeromgeving		De leeromgeving van Kool (2006) bevat geen persoonlijke ruimte (De Belie & Van Hove, 2012; Didden & Duker, 2011).	De leeromgeving moet een bekende plek zijn (Balogh et al., 2008; De Koning & Collin, 2007; Devine & Taggart, 2008). De leeromgeving moet lichte omgeving zijn (Balogh et al., 2008; De Koning & Collin, 2007; Devine & Taggart, 2008). Een plek waar de LVB-er zich veilig voelt ontbreekt (Strolin-Goltzman, 2010; Van de Velde et al, 2013).

Leeromgeving Ykema (2013)

In de weerbaarheidstraining 'Rots en Water' worden geen kenmerken benoemd op het gebied leeromgeving (Ykema, 2013).

Vergelijkingen leeromgeving LVB en leeromgeving Ykema (2013)

In de training van Ykema (2013) worden geen kenmerken genoemd op het gebied van de leeromgeving. Voor de doelgroep LVB is een veilige en lichte leeromgeving echter van groot belang. Ook moet de leeromgeving een persoonlijke plek bevatten en moet het een bekende omgeving zijn (Balogh et al., 2008; De Koning & Collig, 2008; Devine & Taggart, 2008; Van de Velde et al., 2013). Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 9.

Tabel 9. Vergelijkingen leeromgeving LVB en leeromgeving Ykema (2013)

<u>Kenmerken LVB</u>	<u>Ykema (2013) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Ykema (2013) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken leeromgeving			Een plek waar de LVB-er zich veilig voelt ontbreekt (Strolin-Goltzman, 2010; Van de Velde et al, 2013). Een persoonlijke plek in de leeromgeving ontbreekt (De Belie & Van Hove, 2012; Didden & Duker, 2011). De leeromgeving moet een bekende plek zijn (Balogh et al., 2008; De Koning & Collin, 2007; Devine & Taggart, 2008). De leeromgeving moet lichte omgeving zijn (Balogh et al., 2008; De Koning & Collin, 2007; Devine & Taggart, 2008).

4.2.4 Groepssamenstelling

Groepssamenstelling LVB

Personen die gedragsmatig elkaars tegenpolen zijn, zoals een persoon met Autisme en ADHD, moeten niet in eenzelfde groep geplaatst worden (Didden & Duker, 2011; Hock, 2011). Voor mensen met LVB zijn volle groepen niet bevorderlijk voor de ontwikkeling van de persoon. Te veel drukte kan leiden tot agressie, terugtrekgedrag, vermijding of hyperactiviteit (Boendermaker et al., 2013; Willner et al., 2013).

Groepssamenstelling Kool (2006)

Er wordt gewerkt in kleine groepen, van zes tot acht kinderen, waarin optimale voorwaarden aanwezig zijn om te leren. Voor het leerproces is het belangrijk dat er diversiteit bestaat, zowel verlegen, teruggetrokken kinderen als kinderen die zich op de voorgrond plaatsen met impulsief en aandachttrekkend gedrag maken deel uit van de groep. Elk kind moet zich tenminste in één van de kinderen kunnen herkennen, dat betekent ook dat er tenminste twee meisjes of twee jongen deelnemen (Kool, 2006).

Vergelijkingen groepssamenstelling LVB met groepssamenstelling Kool (2006)

Mensen met een LVB leren beter in een kleine groep (Boendermaker et al., 2013; Willner et al., 2013), wat overeen komt met de training van Kool (2006). Bij mensen met een LVB is het van belang dat er geen gedragsmatige tegenpolen bij elkaar in een groep worden geplaatst, bij Kool (2006) is daar wel sprake van (Didden & Duker, 2011; Hock, 2011). Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 10.

Tabel 10. Vergelijkingen groepssamenstelling LVB met groepssamenstelling Kool (2006)

Kenmerken LVB	Kool (2006) voldoet aan de eisen voor mensen met LVB	Kool (2006) voldoet niet de eisen voor mensen met LVB	Wordt niet beschreven, maar is wel van belang
Kenmerken groepssamenstelling	Kleine groepen van 6 tot 8 kinderen (Boendermaker et al., 2013; Willner et al., 2013).	Er zitten allerlei soorten kinderen in één groep. Elkaar tegenpolen, zoals ADHD en Autisme kunnen niet bij elkaar (Didden & Duker, 2011; Hock, 2011).	

Groepssamenstelling Ykema (2013)

De praktijk heeft uitgewezen dat het 'Rots en Water'-programma het best tot zijn recht komt als het wordt onderwezen aan aparte jongens en meisjesgroepen. Jongens zijn over het algemeen energiever en hebben meer energie om oefeningen langer en intensiever uit te oefenen. Daarnaast is gebleken dat door deze groepssamenstelling kringgesprekken beter verlopen (Ykema, 2013).

Vergelijkingen groepssamenstelling LVB met groepssamenstelling Ykema (2013)

De groepssamenstelling bij Ykema (2013) bestaat uit aparte jongens en meisjes groepen. Er is onvoldoende bewijs om te kunnen concluderen of dit voor de LVB doelgroep ook relevant is. Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 11.

Tabel 11. Vergelijkingen groepssamenstelling LVB met groepssamenstelling Ykema (2013)

Kenmerken LVB	<u>Ykema (2013) voldoet aan de eisen voor mensen met LVB</u>	<u>Ykema (2013) voldoet niet de eisen voor mensen met LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken groepssamenstelling			Elkaar tegenpolen, zoals ADHD en Autisme kunnen niet bij elkaar (Didden & Duker, 2011; Hock, 2011). Kleine groepen (Boendermaker et al., 2013; Willner et al., 2013).

4.2.5 Structuur

Structuur en LVB

Mensen met een LVB hebben veel structuur nodig. Een training of behandeling moet duidelijk en voorspelbaar zijn (Cocks & Boaden, 2011). Wanneer een training niet loopt zoals verwacht kan dit voor onrust zorgen. Daarbij is het voor deze doelgroep belangrijk om te weten wat er van iemand verwacht wordt. Regels zijn hierbij van belang en mogen niet verbroken worden (De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013).

Structuur Kool (2006)

Voor deelname aan de training moet een aanmelding plaatsvinden, na deze aanmelding wordt een kennismakingsgesprek georganiseerd tussen kind, ouders en / of verzorgers en trainer. Een training bestaat uit twaalf bijeenkomsten, elke bijeenkomst duurt anderhalf uur. Aan het begin van elke les wordt het hoofdthema, een bewegingsthema en de te oefenen vaardigheden aangegeven en uitgelegd. Daarbinnen wordt met behulp van de oefenmomenten tot een eigen invulling van het programma gekomen, aangepast aan de behoeften en mogelijkheden van de groep. Het programma bevat verschillende oefeningen met één of meerdere kringgesprekken. De les wordt altijd afgesloten met een kringgesprek waar het verloop van de les wordt besproken. Aan het eind van het kringgesprek wordt het huiswerk voor de volgende keer besproken (Kool, 2006).

Vergelijkingen structuur LVB met structuur Kool (2006)

De training van Kool (2006) gaat van een zeer gestructureerd programma met duidelijke regels naar een open programma. Dit is minder goed geschikt voor mensen met een LVB omdat het bij hen van belang is structuur te behouden gedurende de behandeling. Ook is het niet duidelijk hoeveel kringgesprekken en oefeningen er plaatsvinden en of er gelijk na een oefening wordt nabesproken. Dit sluit niet aan op de doelgroep LVB, zij hebben continu structuur nodig (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). Kool (2006) voldoet niet volledig aan de eisen met betrekking tot structuur. Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 12.

Tabel 12. Vergelijkingen structuur LVB met structuur Kool (2006)

Kenmerken LVB	<u>Kool (2006) voldoet aan de eisen voor mensen met LVB</u>	<u>Kool (2006) voldoet niet de eisen voor mensen met LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken structuur	De regels zijn heel duidelijk en concreet (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013).	De structuur die geboden wordt moet ook vastgehouden worden (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). Meer structuur in de les zelf is noodzakelijk, wat volgt er na een	

		oefening en hoeveel kringgesprekken vinden plaats (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013).	
--	--	---	--

Structuur Ykema (2013)

Er zijn veertien bijeenkomsten van anderhalf uur. De les begint altijd met de 'Rots en Water'-groet, dat staat voor respect naar elkaar. Na de groet vindt een kringgesprek plaats, daarin kunnen verschillende onderwerpen worden besproken, onder andere het huiswerk en het thema van de les. Vervolgens worden verschillende oefeningen uitgevoerd waarbij soms een introductie gegeven wordt. Als laatste oefening wordt een conditioefening aangeboden. De les wordt afgesloten met een kringgesprek waarin wordt teruggeblikt op de les. Aan het eind van het kringgesprek wordt de huiswerkopdracht voor de volgende keer besproken (Ykema, 2013).

Vergelijkingen structuur LVB met structuur Ykema (2013)

Bij Ykema(2013) is er geen sprake van een vaste lesstructuur en de gehele training wordt niet in één keer aangeboden. Er wordt een deel aan de bovenbouw van de basisschool en een deel aan de onderbouw van het voorgezet onderwijs gegeven. Dit sluit niet aan op de structuur van de doelgroep LVB. Mensen met LVB hebben structuur nodig (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). Wel wordt in de training van Ykema (2013) duidelijk beschreven wat in een les behandeld wordt. Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 13.

Tabel 13. Vergelijkingen structuur LVB met structuur Ykema (2013)

Kenmerken LVB	<u>Ykema (2013) voldoet aan de eisen voor mensen met LVB</u>	<u>Ykema (2013) voldoet niet de eisen voor mensen met LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken structuur	Er komt duidelijk naar voren wat er in de les wordt behandeld (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013).	De lesstructuur moet elke keer weer terugkomen (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). De lessen worden niet achter elkaar gegeven maar er word een deel aan de bovenbouw van de basisschool en een deel aan de onderbouw van de basisschool gegeven (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013).	

4.2.6 Transfer

Transfer en LVB

Mensen met een LVB hebben moeite met het toepassen van het geleerde in een andere situatie of omgeving en het vasthouden van het geleerde gedurende de tijd, dit heet ook wel generalisatie. Om de interventies te laten slagen en het geleerde te laten generaliseren is het betrekken van de ouders en / of verzorgers en de omgeving van belang (Zoon, 2013). Er is gebleken dat er dan een grotere kans bestaat op het succesvol afronden van de behandeling. Wanneer ouders en / of verzorgers niet betrokken worden is het niet waarschijnlijk dat behandelresultaten ook in de thuissituatie behouden blijven (Boendermaker et al., 2013; Devine & Taggart, 2008). Tijdens de behandeling is het zinvol om te werken in de eigen omgeving van de LVB-er, bijvoorbeeld thuis, op school of in het dagverblijf. Door de training aan te bieden in de omgeving van de persoon kan de transfer makkelijker plaatsvinden (Devine & Taggart, 2008; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010).

Transfer Kool (2006)

De leerervaringen die in de cursus worden opgedaan dienen gegeneraliseerd te worden naar andere en toekomstige situaties of omgevingen. Wanneer dit gebeurt wordt aan de doelstellingen van de training voldaan. Deze transfer is het langetermijneffect van de leerervaring. De betrokkenheid van het kind, de motivatie van het kind en de ouders en / of om te leren zijn daarbij van groot belang. Een aantal oefeningen wordt herhaald om de ervaring te verdiepen en het leerproces te vergroten met als doel het vasthouden en generaliseren van het geleerde (Kool, 2006).

Vergelijkingen transfer LVB met transfer Kool (2006)

Kool(2006) beschrijft dat er een transfer wordt gemaakt naar andere en toekomstige situaties. Daarnaast vindt er herhaling plaats en worden ouders betrokken omdat zij ook een rol spelen in het maken van de transfer naar de (thuis)situatie (Zoon, 2013). Het maken van deze transfer is in overeenstemming met de doelgroep LVB. De transfers naar andere situaties en andere omgevingen zijn voor LVB-ers van belang (Devine & Taggart, 2008; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010). Kool (2006) beschrijft niet of de training wordt aangeboden in de eigen omgeving. Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 14.

Tabel 14. Vergelijkingen transfer LVB met transfer Kool (2006)

Kenmerken LVB	<u>Kool (2006) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Kool (2006) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken transfer	Ouders worden betrokken (Boendermaker et al., 2008; Devine & Taggart, 2008; Zoon, 2013). Het geleerde wordt verruimd naar andere en toekomstige situaties (Zoon, 2013).		De training moet aangeboden worden in de eigen omgeving (Devine & Taggart, 2008; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010).

Transfer Ykema (2013)

Aan het eind van elke les geeft de leraar de leerlingen op papier een korte samenvatting van de les mee. Hierop staan de belangrijkste leerpunten en vragen die op de les betrekking hebben. Zo worden de leerlingen in andere situaties, waaronder de thuissituatie, wederom uitgedaagd zich te verdiepen in datgene wat ze ervaren en geleerd hebben. De vragen zijn gericht op het verbinden van de kennis en ervaringen die in de les zijn opgedaan met situaties in het dagelijks leven. Daarnaast geeft het programma de mogelijkheid om spelletjes en begrippen uit 'Rots en Water' terug te laten komen tijdens andere lessen van het schooljaar. Dit bevordert de generalisatie van het geleerde in de persoonlijke ontwikkeling van de leerling (Ykema, 2013).

Vergelijkingen transfer LVB met transfer Ykema (2013)

Bij Ykema (2013) geeft de begeleider een samenvatting mee om het geleerde te generaliseren en daarnaast kunnen oefeningen terugkomen in andere lessen. Er is niet voldoende bewijs of dit ook toepasbaar is voor de doelgroep LVB. Deze vergelijkingen worden ter illustratie weergegeven in Tabel 15.

Tabel 15. Vergelijkingen transfer LVB met transfer Ykema (2013)

Kenmerken LVB	<u>Ykema (2013) voldoet aan de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Ykema (2013) voldoet niet de eisen voor mensen met een LVB</u>	<u>Wordt niet beschreven, maar is wel van belang</u>
Kenmerken transfer			Aanbieden van de training in een eigen omgeving (Devine & Taggart, 2008; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010). Ouders betrekken bij de training (Boendermaker et al., 2013; Devine & Taggart, 2008; Zoon, 2013). Het geleerde wordt verruimd naar andere en toekomstige situaties (Zoon, 2013).

4.2.7 Overige kenmerken Kool (2006) en Ykema (2013)

In deze paragraaf worden de overige kenmerken van Kool (2006) en Ykema (2013) benoemd die geen overeenkomsten hebben met de specifieke kenmerken leermethode, begeleidingswijze, leeromgeving, groepssamenstelling, structuur en transfer. Deze overige kenmerken zijn vergeleken met de kenmerken van mensen met een LVB.

Overige kenmerken Kool (2006)

Doel Kool (2006)

Het doel van deze weerbaarheidstraining is het bevorderen van handelingsbekwaamheid in sociale situaties voor kinderen en hun ouders. Kinderen leren beter te luisteren naar hun lichaamssignalen en daar voor zichzelf of naar de ander iets mee te doen. Zij worden, in spel en beweging, uitgenodigd om op meerdere manieren contact te leren maken en vanzelfsprekend spelcontact aan te gaan waar dat niet aanwezig is. Ouders worden aangemoedigd om op een andere manier naar hun kind te kijken. Zij leren actief te luisteren naar de gevoelens van het kind en leren helder te communiceren (Kool, 2006).

Vergelijkingen doel Kool (2006) met kenmerken LVB.

De doelstellingen die Kool (2006) in de weerbaarheidstraining beschrijft, waaronder het leren opkomen voor jezelf, grenzen aangeven en problemen oplossen, zijn passend bij veelvoorkomende problemen van mensen met een LVB. Echter, de ontwikkeling naar volwassenheid is een belangrijke doelstelling voor mensen met een LVB en dit beschrijft Kool (2006) niet (Katz & Lazcano-Ponce, 2008).

Doelgroep/indicatie Kool (2006)

De training is ontwikkeld voor kinderen die op veel uiteenlopende manieren met hun kwetsbaarheid geconfronteerd worden en daar nadelige gevolgen van ondervinden. Kinderen die erg verlegen en terughoudend zijn, zich niet durven te uiten of te laten zien, kinderen met een negatief zelfbeeld, met problemen in de sociale omgang, kinderen die moeite hebben met grenzen aangeven, kinderen die zich gemakkelijker uiten in bewegen dan verbaal en kinderen die geremd zijn in het bewegen, maar waarvan verwacht wordt dat zij door meer bewegingservaringen juist losser worden. De training wordt aangeboden aan kinderen van de basisschool in de leeftijd van 7 tot 12 jaar, onderverdeeld in twee subgroepen. Kinderen van 7 tot en met 9 jaar en 9 tot en met 12 jaar (Kool, 2006).

Vergelijkingen doelgroep/ indicatie Kool (2006) met kenmerken LVB

De doelgroep van de weerbaarheidstraining van Kool (2006) zijn kinderen van 7 tot en met 12 jaar. Aangezien mensen met een LVB in alle leeftijdsgroepen (kinderen en volwassenen) voorkomen kan aan de hand hiervan niet worden aangetoond of deze weerbaarheidstraining geschikt is voor mensen met een LVB. Daarnaast beschrijft Kool (2006) dat kinderen die zich makkelijker uiten in beweging dan in emotie geschikt zijn voor de training. Er is onvoldoende bewijs om te concluderen dat mensen met een LVB zich ook makkelijker uiten in beweging dan in emotie. De indicaties voor de weerbaarheidstraining van Kool (2006), waaronder problemen in de sociale omgang, verminderd zelfbeeld en moeite met het aangeven van grenzen, zijn veelvoorkomende problemen bij mensen met een LVB (De Bruijn et al., 2014; Nijemeijer et al., 2010; Ten Wolde, et al., 2006). De indicaties die Kool (2006) beschrijft komen dus overeen met de veelvoorkomende problemen bij mensen met een LVB. De training van Kool (2006) wordt aangeboden in kleine groepen. De groepen bevatten kinderen met verschillende soorten gedragingen. Dit laatste sluit niet aan bij de doelgroep LVB. Bij een groepstraining voor mensen met een LVB is het van belang geen mensen bij elkaar in de groep te plaatsen die gedragsmatig elkaars tegenpolen zijn (Didden & Duker, 2011; Hock, 2011; Zoon, 2013).

Thema's Kool (2006)

De volgende thema's worden in deze weerbaarheidstraining aangeboden: Kennismaken – grenzen – zelfbeeld – opkomen voor jezelf – samen werken – pesten en gepest worden – zelfstandigheid – omgaan met problemen – oplossingen bedenken – problemen oplossen – afscheid nemen (Kool, 2006).

Vergelijkingen thema's Kool (2006) met kenmerken LVB.

De thema's die in het programma van Kool (2006) worden aangeboden, zoals opkomen voor jezelf, grenzen aangeven en samenwerken komen overeen met veelvoorkomende problemen bij de doelgroep LVB (Van Dijk & Nagelkerke, 2008).

Overige kenmerken Ykema (2013)

Doel Ykema (2013)

Het programma heeft als doel jongens bij te staan in hun ontwikkeling naar volwassenheid, die zich bewust zijn van hun eigen kracht en verantwoordelijkheid binnen de samenleving en de taken die daarin voor hen zijn weggelegd. In het programma wordt hard gewerkt aan de ontwikkeling van zelfvertrouwen, empathie en verbondenheid. De jongens leren omgaan met macht, kracht en onmacht. De trainingen richten zich op zelfbeheersing, zelfreflectie, communicatieve en sociale vaardigheden, leren maken van eigen keuzes, leren gaan van een eigen weg en voorkomen van geweld en seksueel geweld. Via spel en oefening leren de leerlingen hoe zij onder druk kalm kunnen zijn zodat er ruimte is voor zelfreflectie en keuze van actie (Ykema, 2013).

Vergelijkingen doel Ykema (2013) met kenmerken LVB

Doelen van deze training zijn het leren kijken naar de toekomst en het zelfstandig worden van jongens. Mensen met een LVB streven naar een zo zelfstandig mogelijke toekomst (Katz & Lazcano-Ponce, 2008). Dit doel komt overeen met de weerbaarheidstraining van Ykema(2013).

Doelgroep/indicatie Ykema (2013)

Het programma legt vooral de nadruk op jongens, op hun kwaliteiten en hun ontwikkelingsopgaven, op hun weg naar zelfkennis en ontwikkeling van sociale vaardigheden. Het programma is gebaseerd op deze doelgroep omdat er veel verschillende weerbaarheidsprogramma's zijn gemaakt die óf alleen voor meisjes bedoeld zijn óf zo talig zijn dat jongens zich hierin niet herkennen. Dit programma legt de focus op jongens maar is ook zeker geschikt voor meisjes. Dit programma is gericht voor jongens van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs (Ykema, 2013).

Vergelijkingen doelgroep/indicatie Ykema (2013) met kenmerken LVB

Ykema (2013) richt zich voornamelijk op jongens. Er is onvoldoende bewijs om aan te kunnen nemen dat deze training ook toepasbaar is voor de doelgroep LVB.

Thema's Ykema (2013)

De bouwstenen van 'Rots en Water' zijn zelfbeheersing, zelfreflectie en zelfvertrouwen. Voortbouwend op dit fundament is het mogelijk aandacht te hebben voor de thema's veiligheid – assertiviteit – communicatie – vinden van een eigen weg – grenzen – lichaamstaal – intuïtie (Ykema, 2013).

Thema's Ykema (2013) vergeleken met kenmerken LVB

De thema's die behandeld worden tijdens de training van Ykema (2103) komen overeen met de problematieken van de doelgroep LVB (Van Dijk & Nagelkerke, 2008).

5. Discussie

5.1 Onderzoeksmethode

Database

In het onderzoek is gezocht naar literatuur met behulp van één databank (Pubmed). Doordat gezocht is aan de hand van één databank bestaat de mogelijkheid dat andere bruikbare artikelen en onderzoeken niet onderzocht zijn. Wat kan betekenen dat de theorie van dit onderzoek meer Evidence Based had kunnen zijn als meerdere artikelen onderzocht waren.

Resultaten Pubmed

Kijkend naar de gevonden resultaten uit Pubmed kan geconcludeerd worden dat meerdere zoektermen veel resultaten brachten en dat bepaalde zoektermen helemaal geen resultaten brachten. Bijvoorbeeld: de zoektermen mental disorder, mental disability, mentally handicapped & Learning method brachten 1110 resultaten. Al deze resultaten zijn niet onderzocht omdat dit niet voldeed aan de limiet van 500 zoekresultaten. De artikelen die niet zijn onderzocht waren wellicht wel noodzakelijk om de deelvragen en de onderzoeksvraag te beantwoorden. Dit kan betekenen dat dit onderzoek nog meer Evidence Based en onderbouwd had kunnen zijn wanneer meer artikelen gescreend waren. Daarnaast is het een discussiepunt of aan de hand van 22 artikelen de kenmerken van mensen met een LVB bepaald kunnen worden. Kijkend naar deze 22 artikelen hebben deze wel de informatie gebracht die toepasbaar is voor dit onderzoek. De artikelen hebben de nodige informatie gegeven die nodig was voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag.

Zoektermen

De zoektermen in dit onderzoek zijn Nederlandse woorden welke vertaald zijn naar het Engels. Er bestaat een mogelijkheid dat de woorden in het Engels niet dezelfde betekenis hebben dan in het Nederlands. Daarnaast is het mogelijk dat de Engelse artikelen een andere benaming hebben dan de zoektermen die gebruikt zijn in dit onderzoek. Dit zou kunnen verklaren dat bepaalde zoektermen geen resultaten brachten, zoals bijvoorbeeld de zoektermen mental disorder, mental disability, mentally handicapped & guidance mode. Dit kan betekenen dat belangrijke informatie niet onderzocht is omdat de juiste zoektermen niet zijn gebruikt.

Beperkende omstandigheden

In dit onderzoek heeft één persoon de artikelen geïnccludeerd of geëxcludeerd. Dit betekent dat één persoon heeft beoordeeld of een artikel relevant of niet relevant is voor dit onderzoek. Wanneer dit door twee personen wordt gedaan kan dit betekenen dat de ene persoon artikelen wel relevant vindt voor het onderzoek en de ander niet. Wanneer er door meerdere mensen naar literatuur was gezocht was het mogelijk geweest dat er andere relevante informatie voor dit onderzoek was gevonden.

5.2 Inhoudelijke resultaten onderzoek

Weerbaarheidstrainingen Kool (2006) en Ykema (2013)

Opvallend is dat beide weerbaarheidstrainingen, zowel Kool (2006) als Ykema (2013), weinig tot niets beschrijven over de relatie tussen trainer en deelnemer. Voor mensen met een LVB is de relatie met de begeleider van zeer groot belang om tot ontwikkeling te komen. Mensen met LVB moeten zich gerespecteerd voelen, vertrouwen krijgen en zich veilig voelen bij een begeleider (De belie & Van hove, 2013; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). De discussie die deze informatie oproept is of de trainingen niet herschreven moeten worden omdat de relatie tussen trainer en LVB-er zo belangrijk is. Wellicht moet nader onderzoek worden uitgevoerd om uit te zoeken op welke manier een begeleider kan

zorgen voor een veilige relatie. Deze informatie moet in beide trainingen worden toegepast.

Literatuuronderzoek

De volgende vraag kwam tijdens dit onderzoek naar voren: Kan op basis van een literatuuronderzoek worden bepaald of een weerbaarheidstraining geschikt is voor mensen met een LVB? Mensen met een LVB ervaren problematieken op verschillende vaardigheden (Nijemeijer et al., 2010; Ten Wolde et al., 2006; Stoll et al., 2004; Willner, 2005). Betekent dit dat alle mensen met een LVB deze problemen ervaren? En betekent dat ook dat alle mensen met LVB overeenkomen met de kenmerken op het gebied van de leermethode, begeleidingswijze, leeromgeving, groepssamenstelling, structuur en transfer? Of zijn er ook mensen met LVB die wellicht wel geschikt zijn voor deze weerbaarheidstrainingen. Wellicht is het effectiever om de weerbaarheidstraining in de praktijk te toetsen op geschiktheid voor mensen met een LVB.

Obesitas

Tijdens dit onderzoek zijn meerdere artikelen gevonden over het onderwerp LVB en obesitas, oftewel overgewicht. Obesitas is een veelvoorkomend probleem binnen de verstandelijke gehandicaptenzorg. Veel mensen met een LVB zijn inactief en gefocust op eten waardoor obesitas ontstaat. Mensen met een LVB kunnen minder actief zijn doordat zij minder mogelijkheden hebben om te sporten, bijvoorbeeld bij een sportschool of sportvereniging (Rieken et al., 2011; Rimmer, Chen, McCubbin, Drum & Peterson, 2010; Shin & Park, 2012). Er waren meer artikelen vindbaar over het onderwerp obesitas in relatie tot LVB dan over weerbaarheid in relatie tot LVB. De volgende vragen kwamen dan ook naar voren tijdens dit onderzoek: Is obesitas een groter probleem dan weerbaarheid binnen de doelgroep LVB? En hoe verhouden deze twee aspecten, obesitas en weerbaarheid zich tegenover elkaar? Speelt obesitas een rol in de weerbaarheid van mensen met een LVB?

6. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag:

Op welke aspecten zijn de bestaande en veel gebruikte weerbaarheidstrainingen van Kool (2006) en Ykema (2013) toepasbaar voor mensen met een licht verstandelijke beperking?

6.1 Conclusie weerbaarheidstraining 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Kool (2013)

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de weerbaarheidstraining 'Ho, tot hier en niet verder...!' van Kool (2006) op de kenmerken leermethode, begeleidingswijze, groepssamenstelling, structuur en transfer aspecten beschrijft die toepasbaar zijn voor mensen met een LVB. De kenmerk leeromgeving wordt door Kool (2006) niet beschreven. Dit betekent dat op vijf van de zes kenmerken de weerbaarheidstraining van Kool (2006) aspecten beschrijft die toepasbaar zijn voor mensen met een LVB.

Kijkend naar de leermethode sluit Kool (2006) aan op de doelgroep doordat de training wordt gestart met een kennismakingsgesprek (Dosen, 2007). In de training wordt geleerd door concrete ervaringen, gebruik gemaakt van videomateriaal en worden ouders betrokken (Bjornstad & Montgomery, 2005; Bradburry-Jones et al., 2013; Boendermaker et al., 2013; Burford & Jahoda, 2012; Nijemeijer et al., 2010; Sauer et al., 2010; Stephenson, 2010; Vandeweerd et al., 2007; Willner, 2005; Zoon, 2013). De training geeft niet aan dat er meer tijd kan worden ingepland. Dit is voor deze doelgroep van groot belang in verband met het verminderde werkgeheugen (Dosen, 2007; Hock, 2011; Zoon, 2013). Kijkend naar de begeleidingswijze kijkt de trainer op een positieve manier naar de mogelijkheden van de persoon, zorgt de trainer voor een veilige omgeving en is de trainer een voorbeeldfunctie voor het nastreven van regels (Belie & Van Hove, 2013; Jahoda & Markova, 2005; Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). Daarnaast wordt de gegeven informatie meerdere keren herhaald. Dit is voor mensen met een LVB van groot belang (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013). Kool (2006) beschrijft niet of de begeleider de communicatie kan aanpassen en of de trainer controleert of de persoon de informatie heeft begrepen (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013). Daarnaast wordt niet beschreven of de oefenstof vereenvoudigt kan worden (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson, 2013). De groepssamenstelling van Kool (2006) bestaat uit zes tot acht kinderen. Dit sluit aan op de doelgroep LVB (Boendermaker et al., 2013; Willner et al., 2013). Kool (2006) beschrijft dat allerlei soorten kinderen in één groep geplaatst worden, bijvoorbeeld kinderen met ADHD en Autisme. De theorie over LVB geeft aan dat de groepssamenstelling niet moet bestaan uit kinderen die elkaars tegenpolen zijn (Didden & Duker, 2011; Hock, 2011). Hierin komt Kool (2006) niet overeen met de kenmerken van mensen met een LVB. De training van Kool (2006) stelt duidelijke concrete regels op en biedt aan het begin van de training veel structuur (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). Deze structuur wordt niet de gehele training aangehouden. De les heeft geen vaste structuur qua opdrachten en groepsgesprekken. Dit komt niet overeen met de kenmerken voor mensen met een LVB. De structuur die geboden wordt moet voor deze doelgroep de gehele training worden vastgehouden (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). Om

de transfer te laten plaatsvinden maakt Kool (2006) gebruik van ouders en verzorgers daarnaast word het geleerde verruimd naar andere toekomstige situaties (Boendermaker et al., 2008; Devine & Taggart, 2008; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). De kenmerk leeromgeving wordt in de training van Kool (2006) niet beschreven. Toch heeft de leeromgeving invloed op de ontwikkeling van mensen met een LVB. Het is belangrijk dat de leeromgeving een persoonlijke plek bevat waar mensen met een LVB zich kunnen terugtrekken (De Belie & Van Hove, 2012; Didden & Duker, 2011). Daarnaast is het van belang dat de leeromgeving een lichte bekende plek is (Balogh et al., 2008; De Koning & Collin, 2007; Devine & Taggart, 2008).

Op vijf van de zes kenmerken beschrijft Kool (2006) aspecten die toepasbaar zijn voor mensen met een LVB. Op alle zes kenmerken dienen aspecten toegevoegd of aangepast te worden zodat de training in zijn geheel toepasbaar is voor mensen met een licht verstandelijke beperking.

6.2 Conclusie weerbaarheidstraining ‘Rots en Water’ van Ykema (2013)

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de weerbaarheidstraining ‘Rots en Water’ van Ykema (2013) op de kenmerken leermethode, begeleidingswijze en structuur aspecten beschrijft die toepasbaar zijn voor mensen met een LVB. De kenmerken leeromgeving, groepssamenstelling en transfer wordt door Ykema (2006) niet beschreven. Dit betekent dat op drie van de zes kenmerken de weerbaarheidstraining van Ykema (2013) aspecten beschrijft die toepasbaar zijn voor mensen met een LVB.

Kijkend naar de leermethode van Ykema (2013) is deze geschikt voor de doelgroep LVB. In de training leert men namelijk door ervaren, er wordt gebruik gemaakt van de psychofysieke benadering (Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013). Immers ontbreekt er in de leermethode belangrijke aspecten die wel van belang zijn voor de doelgroep LVB. Ykema (2013) maakt geen gebruik van een gesprek om de diagnostiek vast te stellen, ouders worden niet betrokken, er wordt geen gebruik gemaakt van visuele ondersteuning en is het niet duidelijk of er een mogelijkheid is om meer tijd in te plannen (Bjornstad & Montgomery, 2005; Boendermaker et al., 2013; Bradburry-Jones et al., 2013; Burford & Jahoda, 2012; Dosen, 2007; Hock, 2011; Sauer et al., 2010; Stephenson, 2010; Vandeweerd et al., 2007; Willner, 2005; Zoon, 2013). In begeleidingswijze ontbreken een aantal aspecten die van belang zijn. Het is namelijk niet duidelijk of de docent controleert of de gegeven informatie begrepen wordt en of de communicatie wordt aangepast wanneer dit mogelijk is (Blokhuys & Van Kooten, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Thompson et al., 2013). Daarnaast is het onduidelijk of de docent de capaciteiten heeft om de oefenstof te vereenvoudigen. Wel beschrijft Ykema (2013) dat de docent kijkt naar de mogelijkheden van een persoon (De Belie & Van Hove, 2013; Johada & Markova, 2004; Nijemeijer et al., 2010). Kijkend naar de structuur die Ykema (2013) biedt veel duidelijkheid over wat er per les wordt behandeld (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). De volgorde, van dat gene wat er behandeld wordt, verschilt per les. Dit betekent dat er geen vaste lesstructuur word aangehouden. De weerbaarheidstraining van Ykema (2013) wordt niet in zijn geheel aangeboden. Voor mensen met een LVB is het van belang dat een training volledig achter elkaar wordt aangeboden (Cocks & Boaden, 2011; De Belie & Van Hove, 2013; Nijemeijer et al., 2010; Willner et al., 2013). Ykema (2013) beschrijft niets over de kenmerken leeromgeving, groepssamenstelling en transfer. Het beschrijven van een leeromgeving is van belang. Mensen met een LVB kunnen zich beter ontwikkelen wanneer een training plaatsvindt op een veilige

plek, een lichte en bekende plek wordt vaak geassocieerd met veiligheid (Balogh et al., 2008; De Belie & Van Hove, 2012; De Koning & Collin, 2007; Devine & Taggart, 2008; Didden & Duker, 2011; Strolin-Goltzman, 2010; Van de Velde et al., 2013). De groep moet bestaan uit kinderen die niet elkaar tegenpolen zijn, zoals kinderen met autisme en ADHD (Didden & Duker, 2011; Hock, 2011). Daarnaast moet de groep een kleine groep zijn zodat deze doelgroep zich optimaal kan ontwikkelen (Boendermaker et al., 2013; Willner et al., 2013). De transfer, oftewel het generaliseren van het geleerde is belangrijk. Om het geleerde te laten generaliseren is het aanbieden van de training in een bekende omgeving van belang. Het betrekken van ouders en het verruimen van het leerde naar bekende toekomstige situaties kan er voor zorgen dat het geleerde gegeneraliseerd wordt (Boendermaker et al., 2013; Devine & Taggart, 2008; Didden, 2006; Nijemeijer et al., 2010; Zoon, 2013).

Op drie van de zes kenmerken beschrijft Ykema (2013) aspecten die toepasbaar zijn voor mensen met een LVB. Op alle zes kenmerken dienen aspecten toegevoegd of aangepast te worden zodat de training in zijn geheel toepasbaar is voor mensen met een licht verstandelijke beperking.

7. Aanbevelingen

7.1 Praktijk gerelateerde aanbevelingen

Een praktijk gerelateerde aanbeveling vanuit dit onderzoek is het onderzoeken van de resultaten door middel van een evaluerend effect onderzoek. Op basis van de gevonden resultaten is het mogelijk een aangepaste weerbaarheidstraining, met als uitgangspunt de weerbaarheidstraining van Kool (2006) en Ykema (2013), voor de doelgroep LVB te ontwikkelen. Deze aangepaste weerbaarheidstraining kan door middel van een evaluerend effect onderzoek onderzocht worden naar zijn effectiviteit.

7.2 Onderzoeksmethode gerelateerde aanbevelingen

Om deze resultaten meer Evidence Based te maken wordt er aanbevolen om meer databases te gebruiken en meer zoektermen te verzamelen en te gebruiken. Door dit te doen is het mogelijk dat er meer relevante artikelen gevonden worden die het antwoord op de onderzoeksvraag nog meer kunnen onderbouwen en versterken.

8. Literatuurlijst

- Bakker, E., & Van Buuren, H. (2009). *Onderzoek in de gezondheidszorg*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Balogh, R., Ouellette-Kuntz, P., Bourne, L., Lunskey, Y., & Cadantonio, A. (2008). Organising health care services for persons with an intellectual disability. *The Cochrane Library*. Advance online publication.
- Bindels-de Heus, K. G., Van Staa, A., Van Vliet, I., Ewals, F. V., & Hilberink, S. R. (2013). Transferring young people with profound intellectual and multiple disabilities from pediatric to adult medical care: Parents' experiences and recommendations. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*, 51(3), 176-189.
- Bjornstad, G., & Montgomery, P. (2005). Family therapy for attention-deficit disorder or attention-deficit/hyperactivity disorder in children and adolescents. *The Cochrane Library*. Advance online publication.
- Blokhuis, A., & Van Kooten, N., (2003). *Je luistert wel, maar je hoort me niet. Voor begeleiders, ouders en leerkrachten. Over communicatie met mensen met een verstandelijke beperking*. Utrecht: Uitgeverij Agiel.
- Bradburry-Jones, C., Rattray, J., Jones, M., & Macgillivray, S. (2013) Promoting the health, safety and welfare of adults with learning disabilities in acute care setting: a structured literature review. *The Cochrane Library*. 22, 11-12, 1497-509. Advance online publication.
- Burford, B., & Jahoda, A. (2012). Do video reviews of therapy sessions help people with mild intellectual disabilities describe their perceptions of cognitive behaviour therapy? *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(2), 179-90.
- Cocks, E., & Boaden, R. (2011). A quality framework for personalised residential supports for adults with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55(8), 720-731.
- De Bruijn, J., Buntinx, W., & Iwint, B. (2014). *Verstandelijke beperking: Definitie en context*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- De Belie, E., & Van Hove, G. (2003). Kwetsbaarheid en veerkracht van mensen met een verstandelijke beperking. *Tijdschrift voor orthopedagogiek, kinderpsychiatrie en klinische kinderpsychologie*, 28, 2-17.
- De Belie, E., & Van Hove, G. (2013). *Wederzijdse emotionele beschikbaarheid. Mensen met een verstandelijke beperking, hun context en begeleiders samen op weg*. Antwerpen- Apeldoorn: Garant.
- De Koning, N., & Collin, P. (2007). Behandeling van jeugdigen met een psychiatrische stoornis en een verstandelijke beperking. *Kind en Adolescent*, 28, 138-147.
- Devine, M., & Taggart, L. (2008). Addressing the mental health need of people with learning disabilities. *Nursing Standard*, 22(45), 40-48.

- De Wit, M., Moonen, X., & Douma, J. (2011) *Richtlijn Effectieve Interventies LVB: Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Didden, R. (2006a). Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke beperking: een inleiding. In: Didden, R. *In perspectief: gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke handicap* (pp. 3-20). Houten: Bohn, Stafleu van Lochum.
- Didden, R. (2006b). Gedragsanalyse en cognitieve gedragstherapie bij mensen met een verstandelijke beperking: een tussenbalans. In: Didden, R. *In perspectief: gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke handicap* (pp. 101-126). Houten: Bohn, Stafleu van Lochum.
- Didden, R. (2010). *Tussen wal en schip*. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Didden, R., & Duker, P. (2011). *Gedragsanalyse en –therapie bij mensen met een verstandelijke beperking*. Nederland: Reed Business.
- Dijkstra, F (2006) *Wat is weerbaarheid?* Geraadpleegd op 15-01-2014
<http://www.weerbaarheidstrainingen.nl/index.php?knop=weerbaarheid&volgorde=1&menu=1>
- Dôsen, A. (2007). *Psychische stoornissen, gedragsproblemen en verstandelijke handicap*. Assen: Van Gorcum.
- Hock, M. F. (2012). Effective literacy instruction for adults with specific learning disabilities: Implications for adult educators. *Journal of Learning Disability*, 45(1), 64-78.
- Jahoda, A., & Markova, I. (2004). Coping with social stigma: people with intellectual disabilities moving from institutions and family home. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48(8), 719-729.
- Katz, G., & Lazcano-Ponce, E. (2008). Intellectual disability: definition, etiological factors, classification, diagnosis, treatment and prognosis. *Salud publica Mexico*, 50(2), 132-141.
- Kool, J. (2006). *Ho, tot hier en niet verder...! : Training in sociale weerbaarheid*. Den Haag/Leuven(België): Uitgeverij Acco.
- May, M. E. (2011). Aggression as positive reinforcement in people with intellectual disabilities. *Elsevier*, 32(6), 1109-20.
- Nederlands Jeugd instituut. (2013). Residentiële jeugdzorg: wat werkt? Geraadpleegd op
http://www.nji.nl/nl/Watwerkt_ResidentieleJeugdzorg.pdf
- Neijmeijer, L., Moerdijk, L., Veneberg, G. & Muusse, C. (2010). *Licht verstandelijk gehandicapten in de GGZ, een verkennend onderzoek*. Utrecht: Trimbos instituut.
- Rieken, R., Van Goudoever, J. B., Schierbeek, H., Willemsen S. P., Calis, E. A., Tibboel, D., Evenhuis, H. M., & Penning, C. (2011). Measuring body composition and energy expenditure in children with severe neurologic impairment and intellectual disability. *American Journal of Clinical Nutrition*, 94(3), 759-66.

- Rimmer, J. H., Chen, M. D., McCubben, J. A., Drum, C., & Peterson, J. (2010). Exercise intervention research on persons with disabilities: What we know and where we need to go. *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*, 89(3), 249-263.
- Sauer, A. L., Parks, A., & Heyn, P. C. (2010). Assistive technology effects on the employment outcomes for people with cognitive disabilities: A systematic review. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 5(6), 377-91.
- Schuur, G. (2009). *Omgaan met agressie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Shin, I. S., & Park, E. Y. (2012). Meta-analysis of the effect of exercise programs for individuals with intellectual disabilities. *Elsevier*, 33(6), 1973-1947.
- Stephenson, J. (2009). Iconicity in the development of picture skills: typical development and implications for individuals with severe intellectual disabilities. *Augmentative and Alternative Communication*, 25(3), 187-201.
- Stoll, J., Bruinsma W., & Konijn, C. (2004). *Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg. Jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperking en instrumenten voor herkenning en signalering*. Utrecht: NIZW.
- Strolin-Goltzman, J. (2010). The relationship between school-based health centers and the learning environment. *Journal of School Health*, 80(3), 153-159.
- Tenneij, N.H., & Koot, H.M. (2007). Incidence, types and characteristics of aggressive behaviour in treatment facilities for adults with mild intellectual disability and severe challenging behavior. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(2), 114-124.
- Ten Wolde, A.C., Le Grand, B., Slagter, J., & Storm, M. (2006). *Vaardig en Veilig: Behandeling van sterk gedragsgestoorde licht verstandelijk gehandicapte mensen met risicovol gedrag. Kenmerken van de doelgroep, consequenties voor behandeling en de uitwerking hiervan in gespecialiseerde behandelprogramma's*. Boschoord: Hoeve Boschoord.
- Terlouw, J. (2012). Gehandicaptenzorg wordt gekielhaald in het politieke geweld. *Kansplus*.
- Thompson, R., Linehan, C., Glynn, M., & Kerr, M. P. (2013). A qualitative study of carers' and professionals' views on the management of people with intellectual disability and epilepsy: A neglect population. *Elsevier*, 28(3), 379-85.
- Vandeweerd, M., Travers, E., & Bauwens, A. (2007). *Kom binnen, therapeutische ontmoeten met mensen met een verstandelijke handicap*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.
- Van Bokhoven, H. (2011). Genetic and epigenetic networks in intellectual disabilities. *Annual Review of Genetics*, 45, 81-104.
- Van Bokhoven, I., Van Nieuwenhuijzen, M., Embregts, P., Vriens, A., & Matthys, W. (2011). Sociale informatieverwerking bij LVB jongeren binnen justitie: Welke sociale situaties leiden tot problemen? *Vaktijdschrift Onderzoek en Praktijk*, 9 (3), 14-23.
- Van De Velde, J., Blommaert, D., Vanderveen, G., & Kaal, H. (2013). Een veilige basis: Veiligheidsbeleving bij jongeren met een licht verstandelijke beperking. *Vaktijdschrift Onderzoek en Praktijk*, 11(1), 27-36.

- Van den Berg, M. (2008). De preventie van psychiatrische problemen bij mensen met een verstandelijke beperking. *Vaktijdschrift Onderzoek en Praktijk*, 6(2), 31-36.
- Van der Molen, M., Van Luit, H., & Jongmans, M. (2007). Het werkgeheugen van jongeren met een lichte verstandelijke beperking. *Kind en adolescent*, 28 (3), 135-148.
- Van Dijk, A., & Nagelkerke, A. (2008). *Een keten van zorg*. Visiedocument psychiatrische afdeling licht verstandelijk gehandicapten.
- Van Schaick, L.H. (2012). *Weerbaarheidstraining voor mensen met een verstandelijke beperking. Een onderzoek naar de invloed van verschillende factoren op de intentie van cliënten van NOVO om aan de weerbaarheidstraining van NOVO deel te nemen*. Augustus, 2012. Scriptie Master RUG opleiding.
- Willner, P., Rose, J., Jahoda, A., Stenfert Kroese, B., Felce, D., MacMahon P., Stimpson A., Rose, N., Shead, J., Lammie, C., Woodgate, C., Townson, J. K., Nuttall, J., Cohen, D., & Hood, K. (2013). A cluster randomised controlled trial of a manualised cognitive behavioural anger management intervention delivered by supervised lay therapists to people with intellectual disabilities. *Trials Journal*, 17(21), 1-173.
- Willner, P. (2005). The effectiveness of psychotherapeutic interventions for people with learning disabilities: a critical overview. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 73-85.
- Ykema, F. (2013). *Werkboek Rots en Water: een psychofysieke training*. Amsterdam: SWP.
- Ykema, F. (2002). *Het Rots en Water-perspectief*. Amsterdam: SWP.
- Zoon, M. (2013). Wat werkt bij jeugdigen met een licht verstandelijke beperking? Geraadpleegd op http://www.nji.nl/nl/Watwerkt_LVB.pdf

9. Bijlage

A- Tabel resultaten Pubmed

Bijlage A- Tabel resultaten Pubmed

Zoektermen	Limits	Gevonden resultaten	Relevant bevonden op basis van abstract	Uiteindelijk relevant bevonden artikelen
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & Learning method	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	456	- 22	- Willner, 2005 - Bradburry-Jones et al., 2013 - Burford & Jahoda, 2012 - Sauer et al., 2010 - Stephenson, 2010 - Devine & Taggart, 2008
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & Learning method	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	1110	- Te veel resultaten	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & group composition	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	14	- 2	- Shin & Park, 2012 - Rieken et al., 2011
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & group composition	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	21	- 0	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & guidance mode	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	0	- 0	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & guidance mode	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	2	- 0	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & structure OR ordering	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	355	- 4	- Bjornstad & Montgomery, 2005 - Balogh et al., 2008

Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & structure OR ordering	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	2026	- Te veel resultaten	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & transfer	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	71	- 2	- Bindels-de Heus et al., 2013 - Jahoda & Markova, 2004
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & transfer	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	274	- 7	- Willner, 2005 - Devine & Taggart, 2008
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & learning environment OR learning environment	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	30	- 6	- Balogh et al., 2008 - Devine & Taggart, 2008
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & learning environment OR learning environment	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	231	- 9	- May, 2011
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & theme OR theme's OR thematic	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	330	- 9	- Willner et al., 2013 - Cocks & Boaden, 2011
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & theme OR theme's OR thematic	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	557	- Te veel resultaten	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & learning skills	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	89	- 5	- Sauer et al., 2010

Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & learning skills	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	280	- 7	- Hock, 2011 - Stephenson, 2009 - Sauer et al., 2010
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & theme & therapy	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	21	- 0	
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & theme & therapy	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	56	- 3	- Cocks & Boaden, 2011 - Burford & Jahoda, 2012
Intellectual disability & learning environment & learning environments	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	244	- 8	- Bradburry-Jones et al., 2013 - Strolin-Goltzman, 2010
Intellectual disability & learning environment & learning environments	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	1267	- Te veel resultaten	
Intellectual disability & transfer	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	0	- 0	
Intellectual disability & transfer	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	17	- 1	
Intellectual disability & theme & theme's & thematic	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	528	- Te veel resultaten	
Intellectual disability & theme & theme's & thematic	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	1628	- Te veel resultaten	
Intellectual disability & structure &	- Systematic review - 10 years	138	- 0	

ordering	- Humans - Dutch - English			
Intellectual disability & structure & ordering	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	402	- 3	- Van Bokhoven, 2011 - Bjornstad & Montgomery, 2005
Intellectual disability & learning method	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	25	- 2	- Willner, 2005 - Bjornstad & Montgomery, 2005
Intellectual disability & learning method	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	53	- 3	- Devine & Taggart, 2008 - Katz & Lazcano Ponce, 2008
Intellectual disability & group composition	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	4	- 0	
Intellectual disability & group composition	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	5	- 0	
Intellectual disability & guidance mode	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	0	- 0	
Intellectual disability & guidance mode	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	0	- 0	
Intellectual disability & group therapy	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	38	- 6	- Willner, 2013 - Devine & Taggart, 2008
Intellectual disability & group therapy	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	98	- 8	- Rimmer et al., 2010 - Katz & Lazcano-Ponce, 2013 - Willner, 2005
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped	- Systematic review - 10 years - Humans	9846	- Te veel resultaten	

& treatment guideline & treatment guidelines	- Dutch - English			
Mental disorder, mental disability, mentally handicapped & treatment guideline & treatment guidelines	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	19033	- Te veel resultaten	
Intellectual disability & treatment guideline & treatment guidelines	- Systematic review - 10 years - Humans - Dutch - English	9299	- Te veel resultaten	
Intellectual disability & treatment guideline & treatment guidelines	- Review - 10 years - Humans - Dutch - English	18441	- Te veel resultaten	

Zoektermen: De dik gedrukte woorden zijn de toegevoegde zoektermen (cluster 2 woorden).

Limits: De dik gedrukte woorden geven aan of er gezocht is op systematic review of op review.